

Канцавая Г.М. (*Брэст, УА «БрДУ імя А.С. Пушкіна»*)

«БЕЛАРУСКАЯ МОВА» НА СПЕЦЫЯЛЬНАСЦІ «ПСІХАЛОГІЯ»: СПЕЦЫФІКА І АСПЕКТЫ ВЫКЛАДАННЯ

Сёння ў сферы адукацыі прыярытэтнымі з'яўляюцца практычныя мэты, што характэрна і для задач моўнай адукацыі ў вну. У якасці такіх, у прыватнасці, разглядаюцца задачы, звязаныя з функцыянальнымі аспектамі выкладання беларускай мовы на спецыяльнасці «Псіхалогія».

Вядучая роля практычных мэт навучання ў цэлым азначае накіраванасць адукацыі на фарміраванне ведаў, уменняў і навыкаў (што з'яўляецца, як вядома, абавязковым у змесце любога прадмета), а таксама на фарміраванне ўмення творча выкарыстоўваць атрыманыя веды для вырашэння канкрэтных задач. Сказанае сведчыць пра тое, што на вядучыя пазіцыі выходзіць камунікатыўны і функцыянальны аспекты выкладання беларускай мовы. Згодна з названымі аспектамі, задачы вывучэння беларускай мовы арыентаваны не толькі на паглыбленне школьных ведаў па прадмеце, але і на ўдасканаленне валоданнем сістэмай мовы ў функцыянаванні. Месца любой з'явы ў сістэме абумоўлена комплексам яе неабходных характарыстык, якія могуць быць аформлены ў выглядзе трох пытанняў: «Што? ці пра што?» (гэта пытанне пра тыпавы змест, семантыку сінтаксічных адзінак), «Як? ці чым?» (гэта пытанне пра сродкі выражэння), «Для чаго? ці навошта?» (пытанне пра функцыянальнае прызначэнне моўных адзінак» [1, с. 3].

Спецыфіка выкладання беларускай мовы на спецыяльнасці «Псіхалогія» абумоўлена дваякай прыродай мовы. З аднаго боку, мова – гэта сістэма знакаў і правіл, а з другога – маўленне, маўленчая дзейнасць. У сувязі з функцыянаваннем беларускай мовы ва ўмовах білінгвізму паўстае неабходнасць фарміравання ў студэнтаў навыкаў правільнага і дарэчнага выкарыстання сродкаў беларускай і рускай моў у розных умовах зносін, фарміраванне ў студэнтаў такіх камунікатыўных здольнасцяў, якія дазваляюць больш дакладна пераводзіць тэксты з адной мовы на другую, што ў сваю чаргу заклікана павысіць узровень уменняў студэнтаў ствараць свае асабістыя і ўспрымаць чужыя тэксты на дзвюх мовах (рускай і беларускай).

Асаблівую значнасць сёння маюць ідэі камунікатыўнага падыходу да адбору і падачы моўнага матэрыялу. Камунікатыўная кампетэнцыя, як вядома, уключае ў сябе валоданне не толькі прадуктыўнымі (актыўнымі), але і рэцэптыўнымі (пасіўнымі) відамі маўленчай дзейнасці. Да недахопу ў сфарміраванасці камунікатыўнай кампетэнцыі вядзе ігнараванне ці адсутнасць у свядомасці чалавека разумення мовы як сістэмы ўвасаблення

культурных каштоўнасцяў. А гэта разглядаецца лінгвакультуралагічным аспектам выкладання, які дапамагае глыбей зразумець нацыянальную сутнасць культурных каштоўнасцяў народа. Супастаўляльны разгляд моўных з'яў са зваротам да асаблівасцяў семантычных адносін формы і сэнсу ў вывучаемых мовах не толькі ўносіць у навучальны працэс дадатковую пазнавальную інфармацыю, але і павышае эфектыўнасць і выніковасць працы па фарміраванні і развіцці ў студэнтаў і прадуктыўных, і рэцэптыўных відаў маўленчай дзейнасці.

Пры вывучэнні беларускай мовы на спецыяльнасці «Псіхалогія» істотную значнасць мае і функцыянальна-семантычны аспект: павышаецца якасць практычнага валодання студэнтамі мовай, удасканалваецца маўленчыя навыкі і ўменні.

Вялікае значэнне мае валоданне маўленнем на беларускай мове. Камунікатыўныя ўменні ў галіне беларускай мовы патрабуюць асаблівай увагі, так як у выніку пэўных умоў сёння функцыянаванне беларускай мовы практычна абмяжоўваецца сферай культуры і адукацыі. Пры пераважным выкарыстанні ў якасці сродку зносін рускай мовы беларускае маўленне носбітаў мовы падпадае пад уплыў рускай мовы на ўсіх узроўнях моўнай сістэмы (фанетычным, лексічным, марфалагічным, сінтаксічным).

Такая сітуацыя ўзмацняецца і іншымі парушэннямі моўных нормаў. Канец XX–пачатак XXI стст. вызначаецца зменамі ў сацыяльна-эканамічнай, навукова-тэхнічнай, палітычнай сферах жыцця грамадства. Адпаведна і ў мове назіраюцца трансфармацыі, якія характарызуюцца перш за ўсё пераглядам моўных нормаў, абнаўленнем сродкаў мовы. Заўважаюцца шматлікія факты парушэння нормаў літаратурнай мовы. Падобныя з'явы істотна ўплываюць і на індывідуальнае маўленне носбітаў мовы.

Усё вышэйадзначанае ўказвае на неабходнасць больш сур'ёзнага ўліку ў выкладанні беларускай мовы на спецыяльнасці «Псіхалогія» функцыянальных і камунікатыўных аспектаў, так як прадметныя веды самі па сабе не арыентаваны на веданне спосабаў дзеяння з моўнымі сродкамі для вырашэння задач моўных зносін. Функцыянальны падыход у разглядзе моўных з'яў дапаўняе прадметныя веды, прадугледжвае правядзенне студэнтамі назіранняў за паводзінамі адзінак розных узроўняў (фанетычных, лексічных, граматычных) у тэкстах розных стыляў.

Значыць, спецыфіка моўнай падрыхтоўкі студэнтаў спецыяльнасці «Псіхалогія» заключаецца ў падачы мовы як функцыянальнай сістэмы, у вывучэнні моўных фактаў, якія вызначаюць асаблівасці сістэмы адной мовы ў цэлым і яе падсістэм у параўнанні з іншай; у вывучэнні беларускай мовы з улікам інтэрферэнцыйнага ўзаемаўплыву моў.

Змест навучання студэнтаў спецыяльнасці «Псіхалогія» раскрываецца ў падрыхтоўцы да будучай прафесійнай дзейнасці, ва ўдасканаленні камунікатыўнай кампетэнцыі, ва ўменні выкарыстоўваць веды па рускай і беларускай мовах, навуковыя даследаванні па аналізе моў у прафесійнай дзейнасці.

Камунікатыўная мэта, якая характарызуе практычны кампанент курса беларускай мовы, вызначае сістэму мовы і як аб'ект вывучэння, і як сродак авалодання мовай. Вядома, што ўзровень валодання граматычным матэрыялам з'яўляецца важнай умовай камунікатыўнай мэты навучання. Гэты ўзровень залежыць ад многіх фактараў: ад ступені частотнасці гаварэння на мове, ад моўнага асяроддзя, уплыву іншай мовы. У студэнтаў назіраецца наяўнасць прадметных ведаў, не арыентаваных на выкарыстанне ў камунікацыі.

Як адзначаюць некаторыя навукоўцы, носьбіт мовы не ўсведамляе тых маўленчых ведаў, з дапамогай якіх ён стварае сваё маўленне. Кантрольным механізмам у яго выступае «чуццё» мовы, сфарміраванае ў выніку маўленчага вопыту [1]. Аднак ва ўмовах руска-беларускага білінгвізму на «чуццё» мовы ўплывае тое, у якім асяроддзі гэты маўленчы вопыт мае месца і якое маўленне выступае ў якасці ўзору. У большасці выпадкаў ва ўмовах кантактавання дзвюх і больш моў фарміруецца «памылковае» «чуццё» мовы.

Адным са шляхоў актывізацыі студэнтаў спецыяльнасці «Псіхалогія» на занятках па беларускай мове з'яўляецца ясная матывацыя і пошук такіх метадаў і прыёмаў навучання, пры якіх бы дзейнасць студэнтаў насіла прадуктыўны, творчы і пошукавы характар. Найбольш эфектыўнымі з пункту погляду актыўных метадаў навучання, на наш погляд, з'яўляюцца творчыя працы, розныя практыкаванні на аснове спецыяльна падобраных прафесійна-арыентаваных тэкстаў, напісанне і абарона рэфератаў, праца са слоўнікамі, рэдагаванне тэкстаў, моўны аналіз публіцыстычных, навуковых, афіцыйна-справавых тэкстаў, у складзе якіх ёсць прафесійная лексіка, складанне тэкстаў рознага тыпу на прафесійную тэму з асвятленнем будучай прафесіі і г.д.

Заданні, якія выконваюць студэнты, накіраваны на ўзбагачэнне і ўдасканаленне прафесійнага лексічнага запасу будучых псіхолагаў, выпрацоўку ўменняў практычнага карыстання псіхалагічнай тэрміналогіяй, фарміраванне ўменняў і навыкаў правільнага карыстання сродкамі ўсіх стыляў у розных сферах дзейнасці, у першую чаргу ў навукавай і афіцыйна-справавой. Пераклад тэкстаў з рускай мовы на беларускую спрыяе засваенню беларускай псіхалагічнай тэрміналогіі, а таксама выпрацоўцы навыкаў перакладу прафесійна арыентаваных тэкстаў. Працуючы над рэфератамі, студэнты вучацца шукаць і вылучаць

асноўную і дадатковую літаратуру, авалодваць прынцыпамі разгортвання і кампрэсіі інфармацыі ў навуковым тэксце, правільна афармляць даведачна-бібліяграфічны апарат навуковай літаратуры.

Такім чынам, курс «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» на спецыяльнасці “Псіхалогія” закліканы павысіць не толькі ўзровень камунікатыўнай, але і ўзровень прафесійнай кампетэнцыі будучых псіхолагаў. Ён дасягненне пастаўленых мэт пры ўмове ўліку функцыянальна-семантычнага, камунікатыўнага, лінгвакультуралагічнага аспектаў выкладання.

Літаратура

1. Гохлернер, М.М. К вопросу о роли операционных знаний в обучении языкам / М.М. Гохлернер, Г.В. Ейгер // Лингвистические основы преподавания языка. – М. : Наука, 1983. – С. 137–146.